

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע י

פרשת יתרו, תשע"ב
מספר 953מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

כי יבא אלי העם לדרש אלקים הרב יהודה זולדן

לשאלת יתרו על פשר מעשי העם השיבו משה רבנו (יח:טו-טז):
 פִּי-יבֹא אֵלַי הָעָם לְדַרֵּשׁ אֶ-לֹהִים פִּי-יְהִיָּה לָהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי וְשִׁפְטֵתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי
 אֶת-חֻקֵי הָאֱ-לֹהִים וְאֶת-תּוֹרֹתָיו.

פתרון סכסוך בין אדם לחברו מוגדר דרישת אלוקים. לא רק סדר חברתי הדורש הכרעה על מנת לאפשר
 לאותם בעלי ריב להמשיך לתפקד כידידים, או למצוא את האיזון הנכון ביניהם, אלא בירור מה הוא רצון
 ה' לגילוי האמת ועשיית הצדק במצב שנוצר. בכל חברה תרבותית קבעו בני אדם חוקים וכללים
 המאפשרים לנהל חיים חברתיים וציבוריים. אך משפטי התורה מטרתם לכוון לסדר השמימי הנכון, שעל
 פיו יהיה העולם מתוקן ויונהג ביושר.

"לְדַרֵּשׁ אֶ-לֹהִים" – הדיינים הדנים במשפטי התורה מכונים גם הם אלוהים (מדרש תנחומא (בובר)
 פרשת אחרי מות סימן יב):

עַל-כֹּל-דְּבַר-פְּשַׁע עַל-שׁוֹר עַל-חֲמוֹר עַל-שָׁה עַל-שְׁלֵמָה עַל-כָּל-אֲבֹדָה אֲשֶׁר יֹאמַר פִּי-הוּא זֶה עַד
 הָאֱלֹהִים יבֹא דְבַר-שְׁנִיָּהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים" (שמ' כב:ח). "אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים" – אלו הדיינים,
 שכתוב בהם: "אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל" (שם כז).

הצדק האלוקי מתברר ומתלבן על ידי אותם הדיינים, ועל כן הם כונו בשם מיוחד זה:

תנא להו רב חייא בר רב מדפתי: "וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל-מִשְׁחַת מִן-הַבְּקָר עַד-הָעֶרֶב" (יח:יג). וכי תעלה על
 דעתך שמשה יושב ודן כל היום כלו? תורתו מתי נעשית? אלא לומר לך כל דין שדן דין אמת
 לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה
 בראשית (שבת י).

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל,
 שנאמר: "אֶ-לֹהִים נִצָּב בְּעַדְת-אֵל בְּקָרְב אֶ-לֹהִים יִשְׁפֹּט" (תה' פב:א). וכל דין שאינו דין אמת
 לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (תה' יב:ו): "מִשְׁדַּע עֲנִיִּים מֵאֲנֻקַת אֲבִיוֹנִים עֲתָה
 אֶקוּם יֹאמַר ה'" (סנהדרין ז).

דין שדן דין אמת לאמתו – בדק וחקר היטב, ליבן את כל צדדי העניין כראוי וכנדרש והורה כיצד יש
 לנהוג ולפעול, נעשה שותף לקב"ה בבניין העולם ובהשראת השכינה בארץ. וכך הסביר הראי"ה קוק את
 הייחודיות של משפטי התורה:

המשפטים האלוקיים מתוך שהם נובעים ממקור האמת העליונה, אין מטרתם רק מטרה קרובה לישר
 סכסוכים ארעיים ההווים בחיי בני אדם, אלא הם הולכים להעלות את החיים ואת ההוויה כולה

* הרב יהודה זולדן מלמד במדרשה לנשים, ומשמש כמפקח מרכזי להוראת תלמוד ותושבע"פ בחינוך הדתי, משרד החינוך ירושלים.

מיסוד האמת העליונה הטבועה בהם. הרי הם משרים את השכינה בעולם ומעלים את השפעתם על האדם ועל העולם.¹

מקום מושבו של בית הדין הגדול היה במקדש, בלשכת הגזית. "ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח? לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש" (רש"י שם' כא:א). הסנהדרין העוסקים במשפטי ה' הם חלק מסדר השראת השכינה במקדש.

הסמיכה

בצד המערכת המשפטית שהנהיג משה בעצת יתרו, לימד הוא תורה את יהושע ושבעים הזקנים והעביר להם את היכולת והרשות להורות ולפסוק הלכה. זאת פעולת הסמיכה (רמב"ם, הלכות סנהדרין ד, א):

משה רבינו סמך יהושע ביד, שנאמר: "וַיִּסְמַךְ אֶת-יְהוֹשֻׁעַ עָלָיו וַיִּצְוֶהוּ" (במ' כז:כג), וכן השבעים זקנים משה רבינו סמכם ושרתה עליהן שכינה, ואותן הזקנים סמכו לאחרים ואחרים לאחרים. ונמצאו הסמוכין איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד בית דינו של משה רבינו.

הסמיכה משמעה שהנסמך ראוי להורות הלכה, משום שהוא ממשיך את מסורת ההוראה והפסיקה מימות משה רבנו שקיבל את התורה בהר סיני מפי הגבורה.

בתקופה מאוחרת גזרו הרומאים איסור לסמוך מורי הלכה (סנהדרין יד.):

פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל, שכל הסומך ייהרג, וכל הנסמך ייהרג, ועיר שסומכין בה תיחרב, ותחומין שסומכין בהן ייעקרו. מה עשה יהודה בן בבא? הלך וישב לו בין שני הרים גדולים, ובין שתי עיירות גדולות, ובין שני תחומי שבת, בין אושא לשפרעם. וסמך שם חמשה זקנים, ואלו הן: רבי מאיר, ורבי יהודה, ורבי שמעון, ורבי יוסי, ורבי אלעזר בן שמוע. רב אויא מוסיף: אף רבי נחמיה. כיון שהכירו אויביהם בהן אמר להן: בניי, רוצו! אמרו לו: רבי, מה תהא עליך? אמר להן: הריני מוטל לפנייהם כאבן שאין לה הופכים. אמרו: לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה.

מדוע הייתה גזרה על הסמיכה ועונש כה חמור על מפירה? מה בפעולה זו הפריע לרומאים? כנראה שהיה להם קשה לקבל את ההנחה הישראלית שמערכת המשפט יונקת את כוחה ממקור עליון; שעל דיין סמוך (ועל כל דיין אחר גם אם איננו סמוך) לברר וללכך מה רצון ה' מאז ההתגלות בהר סיני, באמצעות הפסיקה והפרשנות לאורך כל הדורות עד זמנו. מדובר כאן לא רק בתובנות שכליות אנושיות של אנשים ישרים ומחפשי צדק, אלא בשאיפה לידיעת הדין ממקום גבוה יותר.

בעלי הדינים

בחשיפת הצדק האלוקי שותפים גם בעלי הדינים (שמות רבה [וילנא] פרשה ל, א):

"אֲתָהּ פּוֹנֵנֶת מִיִּשְׂרָאֵל מְשַׁפֵּט וְצִדְקָהּ פְּיָעֵקֵב אֲתָהּ עֹשֵׂיִת" (תה' צט:ד). אתה כוננת ישרות לאוהביך שעל ידי המשפטים שנתת להם, הם עושים מריבה זה עם זה ובאין לידי משפט והם עושין שלום.

אפשר לפרש שהשבח לקב"ה ניתן כאן על עצם כינון המשפט ועל האפשרות של בעלי הדין לפתור את הסכסוך ולהשכין ביניהם שלום. אך הרב יעקב חרל"פ הציע פירוש אחר:

היינו שלולא המשפטים, לא היה בישראל שום מריבה זה עם זה. ורק כדי שאור המשפט האלוקי יצא מהכוח אל הפועל באים על ידי זה למריבה, ומיד שפוסקים להם את המשפט הם עושים שלום. כל דבר שנופל בין שני ישראלים אינו אלא גילוי חלק תורה שבעל פה הנובע מעומק הרצון העליון החפץ למען צדקו להגדיל תורה ולהאדירה שכל המשפטים משפטי ה' יתגלו בפועל.

לא רק הדינים שבין אדם למקום השתלשלו למטה עם יסוד שורשם העליון, כי אם גם דינים ומשפטים שבין אדם לחברו, גם כן ירדו למטה עם כל שרשם ומקורם. ואל נדמה בנפשנו כי המשפטים שבין אדם לחברו הם כולם אך בעולם הזה לרגלי הסכסוכים שבין אדם לחברו, אלא גם להם שורש ארוך למעלה, ומיסוד השורש העליון מתהווים דינים וסכסוכים שהם יסוד גילויי תורה שבעל פה.²

המריבות והסכסוכים בין בני אדם נוצרים כדי שהמשפט האלוקי ייחשף ויתלבן, מה שאין כן במערכות משפטיות אחרות, בהן פסק הדין, החוק או התקנה נקבעים על בסיס תובנות אנושיות בלבד. לא תמיד ניתן לצפות מראש את כל המצבים החדשים שיתהוו, ופסק הדין, החוק או התקנה נקבעים לאחר הצטברות מקרים ורכישת ניסיון. משפטי התורה נאמרו כבר בהר סיני, ותפקיד הדיין לברר ולגלות מה נאמר אז ולפי זה לקבוע ולהחליט במקרה שלפניו, וכך גם לנתב את הפסיקה הלאה.

¹ הראי"ה קוק, עולת ראייה חלק ב, עמ' נט.

² הרב יעקב משה חרל"פ, מי מרום – שמות, עמ' קסו, קסח.